

# **!Glas** Inicijative za REKOM

11/2012  
novembar / studeni



BHSC

!Glas Inicijative za REKOM. –  
God-1, br.1 (2011) - . – Beograd : Fond  
za humanitarno pravo, 2011. – 22 cm

Dostupno i na: <http://zarekom.org/>

Glas-Inicijative-za-REKOM/index.sr.html.

- Broj 1 (2011) na srp., od br. 1 (2012) na  
srp., hrv. bos. i crnogorskom jeziku. –

Izlazi i engl., alb. i slov. izdanje

ISSN 2334-6728 = !Glas Inicijative  
za REKOM

COBISS.SR-ID 512388023

## IMPRESSUM

**!Glas** je publikacija Inicijative za REKOM koja izlazi jednom mesečno.

Svi brojevi dostupni su na veb sajtu **ZaREKOM.org**.

Vesti o Inicijativi za REKOM se mogu pratiti i na **Facebook** profilu: <http://www.facebook.com/ZaREKOM>.  
**PerKOMRA.ForRECOM**, kao i na **Twitteru: @ZaREKOMPerKOMRA**

### Kontakt:

email: [regional@zarekom.org](mailto:regional@zarekom.org); Tel: +381 (0)11 3349 766; Fax: +381 (0)11 3232 460; Mob: +381 (0)63 393 048  
Beograd, Za izdavača: Fond za humanitarno pravo, ISSN 2334-6728 COBISS.SR-ID 512388023

## **SADRŽAJ**

### **UVODNIK**

**!Dileme javnog zagovarača.....2**

### **AKTUELNO - NOVOSTI O REKOM-u**

**!REKOM za budućnost mladih: nastavak potpisivanja peticije za osnivanje REKOM.....4**

**!Flash mob: akcija komemoracije žrtava rata u Hrvatskoj.....5**

**!Jelko Kacin: "Pravi trenutak za REKOM".....6**

### **AKTUELNO**

**!Niye bilo udruženog zločinačkog poduhvata.....7**

**!Meni Ante Gotovina nije moralna vertikala, nego Dragan Pjevač.....9**

**!Kritike i zabrinutost UN zbog spore pravde u BiH.....14**

### **TRANZICIONA PRAVDA U REGIONU**

**!Apel za ispravljanje nepravde prema civilnim žrtvama rata u Hrvatskoj.....16**

**!Zašto je JNA išla u Vukovar? .....20**

**1**

**!Čega se sećamo, šta pamtimo?.....23**

### **TRAZICIONA PRAVDA U SVETU**

**!Ljudska prava moraju biti u središtu procesa tranzicione pravde.....26**

**!Javna svedočenja žrtava otkrila društvu nepoznate zločine .....28**

### **INTERVJU**

**Neža Kogovšek Šalamon: !Odstete su samo deo ispravljanja nepravdi nanetih žrtvama.....30**

### **GLAS ŽRTAVA**

**!"Ne brini, bre, drugarice, ni vlas sa glave neće da mu fali.....33**



Evropska Komisija. Ovaj dokument je izdat uz finansijsku podršku Evropske unije. Sadržaj ovog dokumenta isključiva je odgovornost Koalicije za REKOM i Fonda za humanitarno pravo kao nosioca projekta i ne može se ni pod kojim okolnostima smatrati da odražava stav Evropske unije.

# !Dileme javnog zagovarača



Biljana Vankovska

Photo: Nova Makedonija

2

Sa iskustvom od nešto više od godinu dana otkako sam postala javna zagovaračica za REKOM u Makedoniji, i nakon određenih pomaka u tom pravcu, mogu da ukažem na dileme sa kojima sam se suočavala i koje mi još uvek stvaraju problem. Kao profesor i javni intelektualac, i pre REKOM-a sam radila na javnom zagovaranju, a da nisam ni bila svesna da za to postoji stručan naziv. Nikada nisam ni merila uticaj svog rada, niti sam brinula o tome da li sve to ima efekta i da li vredi. Jednostavno, to je bio i ostao zadatak javnog intelektualca - da brine o društvenim tokovima, o javnom dobru i etičkim principima, o ljudskim pravima, da govori kroz medije, kolumnе, na raznim tribinama ili da učestvuje u projektima nevladinih organizacija. No, delovanje kroz Koaliciju i zastupanje nečega kao što je potreba za suočavanjem sa prošlošću i ljudskim žrtvama iz proteklih ratova daleko je veća obaveza, i podrazumeva ogromnu odgovornost pred svima koju su godinama radili na ovim pitanjima, a na kraju i sročili Predlog Statuta REKOM-a. Ono što sam dosada zagovarala kao „slobodni strelac“ sada dobija ne samo konkretni smisao, nego i postavlja pitanje konkretnih rezultata. Klasično javno zagovaranje sada prelazi u lobiranje, pa i u neformalnu diplomaciju. Jedna od dilema s kojima se suočava svaki javni zagovarač je i odnos prema svima onima koji su godinama ulagali u proces, a koji se sada mogu osetiti nepotrebнима ili ostavljenim po strani. Neki to kažu otvoreno, drugi ne tako eksplicitno, ali je činjenica da se javni zagovarač nalazi „u sendviču“ između svoje baze i političara, i uopšte medija i šire javnosti, koju mora da ubedi da je sazrelo vreme da se civilna inicijativa REKOM useli u političke i diplomatske krugove.

Kod svakog aktiviste postoji i doza straha od predavanja stvari u ruke političarima, od toga da su oni skloni da je (zlo)upotrebe na jedan ili drugi način. Slično je i sa javnim zagovaranjem... Mnogo je lakše nastupati u svoje ime, kritikovati i ulaziti u obraćune sa političarima, koji možda imaju legitimitet, ali retko kada i šire javno poštovanje. Sada se nalazimo u situaciji da tražimo način da dođemo do najviših predstavnika vlasti, da ih nateramo da se ozbiljno zauzmu za formiranje regionalne komisije, ili da bar uđu u regionalno međudržavno pregovaranje, a da ih pri tome i ne naljutimo i da igramo na kartu njihove (često) nečiste savesti, kako to kaže kolega **Puhovski**. Ponekad rizikuješ da ti zbog lobiranja zameri domaća javnost ili ona iz susedstva (zavisno od konflikta), a ponekad radiš i stvari koje kao slobodni pojedinac ne bi radio - kucaš na vrata ljudi koje možda i ne poštuješ, ali od njih zavisi formiranje REKOM. Ne znaš iz kojih te razloga primaju i koliko su iskreni u onome što kažu, a još manje znaš kako javno zagovaranje napreduje u ostalim državama

**Zastupanje nečega kao što  
je potreba za suočavanjem  
sa prošlošću i ljudskim  
žrtvama podrazumeva  
ogromnu odgovornost.**

u regionu. Ponekad se suočavaš sa razmišljanjima o tome kako reagovati kada ti isti političari preuzimaju stvari u drugim sferama, a koje nisu dobre za društvo. I tako počinje premišljanje koje je blizu i samocenzuri (da se ne bi ugrozio širi interes, kao što je REKOM).

Javno zagovaranje u Makedoniji ide iznenađujuće dobro, i pored toga što se radi o podeljenom društvu u kome su učesnici konflikta na visokim državnim pozicijama. Stigli smo do predsednika države, predsednika parlamenta, i još nekoliko ministara i poslanika, ali svi pitaju: dokle je stvar stigla u ostalim državama? Kao da нико не želi da bude lider i da „istrči“ ispred ostalih. Uspeh zagovaranja zavisi od puno toga, ali najvažnije je poverenje i podrška Koalicije. Onda, svako od zagovarača je snažniji u nastupu kada ima u rukama „adute“: ne samo unutrašnju podršku, nego i rezultate svojih kolega. Svi mi delujemo po principu „spojenih sudova“ - delimo i dileme, i uspehe, i neuspehe... Ali нико nije ni mislio da je ovo lagan zadatak.

3

### Biljana Vankovska

*Autorka je profesorka Filozofskog fakulteta u Skoplju, Makedonija, i članica Regionalnog tima zagovarača za osnivanje REKOM*

***!REKOM za  
budućnost  
mladih:  
nastavak  
potpisivanja  
peticije za osnivanje  
REKOM***



Potpisivanje peticije u Prištini

Photo: FHP

U okviru aktivnosti za jačanje javne podrške Inicijativi za REKOM, Koalicija je 24.10.2012. godine u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Banja Luci, Podgorici, Prištini i Skoplju organizovala uličnu akciju *REKOM za budućnost mladih* tokom koje je 1.421 građanin potpisao peticiju za osnivanje REKOM, a 57 pojedinaca se učlanilo u Koaliciju za REKOM. Iako je dan bio hladan, sa kišom u Zagrebu i Banja Luci, prikupljen je broj potpisa kao tokom jednoga dana u vreme intenzivne kampanje, u junu 2011. godine. Članovi Koalicije su vrlo ubedljivo promovisali Inicijativu za REKOM, odgovarali na pitanja građana o ciljevima i zadacima REKOM-a, i podsećali da je 543.000 građana već potpisalo peticiju za osnivanje REKOM. Reakcije građana bile su ohrabrujuće. Većina zna za REKOM. Brojni građani su izrazili negodovanje zbog pasivnog odnosa političara, i zadovoljstvo što je reč o regionalnoj komisiji za žrtve. Najviše medijske pažnje bilo je u Podgorici. Vest o nastavku potpisivanja peticije je bila među glavnim vestima elektronskih i pisanih medija. U Ljubljani su, povodom potpisivanja peticije, pismenu podršku uputili **Tone Peršak**, pisac i **Darko Štrajn**, predsednik Liberalne akademije. Pismenu podršku su uputili član Slovenske akademije nauka i umetnosti **Oto Luthar**, predsednik Društva književnika Slovenije **Veno Taufer**, književnik **Simon Kardum**, književnik **Miroslav Slana - Miros**, književnik **Aleš Debeljak** i istoričar **Božo Repe**. Ministar Žiga Turk se preko svog portparola **Bojana Brezigara** izvinio što nije mogao da lično dođe i potpiše peticiju. U Prištini su peticiju potpisali glumci **Luan Daka** i **Afrim Spahiu**, džez muzičar **Ilir Bajri** i pevačica **Rona Nishilu**. U Skoplju su potpisali potpredsednik Socijaldemokratskog saveza Makedonije **Zoran Jovanovski** i muzičar **Simeon Ivanov Kango**.

**Većina građana zna  
za REKOM.**

# **!Flash mob: akcija komemoracije žrtava rata u Hrvatskoj**



*Komemoracija na Trgu dr Franje Tuđmana u Zagrebu  
Photo: Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska*

Inicijativa mladih za ljudska prava u Hrvatskoj organizovala je ilegalnu akciju komemoracije žrtava rata na Dan svih svetih 1.11.2012. na Trgu dr Franje Tuđmana u Zagrebu. Cilj akcije je bio da se skrene pažnja javnosti na stradale i nestale u ratu, i pozove javnost da podrži REKOM.

**Sedamnaest sveća koje  
simbolizuju broj godina od  
završetka rata ostalo je netak-  
nutno na Trgu sve vreme tra-  
janja akcije komemoracije.**

5

Aktivisti Inicijative za ljudska prava su u noći između 1. i 2.11.2012. godine oko drveća na Trgu postavili dve ljubičaste lente (koje simbolizuju memorijalizaciju žrtava i REKOM), na kojima je bio isписан broj 1.868 (broj nestalih u Hrvatskoj) i REKOM. Na stazama za šetnju su postavili 17 ljubičastih sveća koje su simbolizovale 17 godina od završetka rata bez imena žrtava, a među krošnjama drveća su razapeli mrežu sa koje su visili papirići na kojima su rukom bila ispisana imena 1.868 osoba nestalih u ratu u Hrvatskoj. Sveće i papirići sa imenima nestalih [Hrvata i Srba] ostali su netaknuti na Trgu do 15.11.2012. godine. O akciji su izvestili portali H-alter i civilnodrustvo.hr, kao i dnevne novine „Novosti“. U Zagrebu se danima pričalo o imenima žrtava na Trgu, sa velikim odobravanjem. Iako akcija nije bila prijavljena, policija i komunalne službe nisu uklonile instalaciju.

**Jelko Kacin:  
“Pravi  
trenutak za  
REKOM”**

**Nesporna je činjenica  
da je regionalno  
pomirenje preduslov  
uspeha evropskih  
integracija.**

Javni zagovarač Inicijative za REKOM u Sloveniji **Igor Mekina** se 23. novembra 2012. godine sastao sa **Jelkom Kacinom**, poslanikom u Evropskom parlamentu, članom biroa ALDE – Skupine saveza liberala i demokrata za Evropu, izvestiocem Evropskog parlamenta za Srbiju i izvestiocem u senci za Makedoniju, Crnu Goru i Albaniju.

**6**

Kacin je Inicijativu za REKOM označio kao veoma važnu zato što veruje da je utvrđivanje, objavljivanje i prihvatanje činjenica o masovnim kršenjima ljudskih prava na regionalnom nivou neophodno za sve gradane u regiji, kako bi na taj način oblikovali temelje za vraćanje dostojanstva žrtava, ispunili njihove potrebe, utvrdili sudbinu nestalih osoba i sprečili ponavljanje strahota iz prošlosti.

Poslanik EP Jelko Kacin ocenjuje da je sada pravi trenutak da se za ostvarenje REKOM-a ulože još dodatni napor. “Proces pomirenja je imperativ. Bez obzira na to kako je ocenjen rad Haškog suda za nekadašnju Jugoslaviju, nesporna je činjenica da je regionalno pomirenje preduslov uspeha evropskih integracija. Samo tako će region moći da se preoblikuje u potencijalno stabilnije i perspektivno tržište”, oceño je Kacin i naglasio da u svojim javnim istupima istrajno naglašava potrebu da se osnuje REKOM kao regionalna komisija za istinu.

# !Nije bilo udruženog zločinačkog poduhvata



Sudija Teodor Meron  
Photo: ICTY

## Haški tribunal osloboodio krivične odgovornosti hrvatske generale Antu Gotovinu i Mladena Markača

Apelaciono veće je preglasavanjem 16. novembra 2012. donelo oslobađajuću presudu **Anti Gotovini i Mladenu Markaču**, čime je poništена prvostepena presuda kojom su hrvatski generali bili osuđeni na 24 i 18 godina zatvora. Predsedavajući sudija **Teodor Meron** je, obrazlažući oslobađajuću presudu naveo da je, po oceni Apelacionog veća, prvostepena presuda bila utemeljena na pogrešnom zaključku da su artiljerijski napadi na Knin, Gračac, Obrovac i Benkovac u okviru operacije „Oluja“, 4. i 5. avgusta 1995, bili protivzakoniti. Meron je naveo da je nalaz prvostepenog veća o nezakonitosti tih napada bio “kamen temeljac” za zaključak da su optuženi učestvovali u zajedničkom zločinačkom poduhvatu vođstva Hrvatske čiji je cilj bilo trajno i nasilno uklanjanje srpskog stanovništva.

7

“Prvostepena presuda ne sadrži ni naznake da su bilo kakvi dokazi razmatrani pri donošenju takvog zaključka, a u njoj ne postoji ni obrazloženje kako je veće došlo do njega [...] U takvim okolnostima, Apelaciono veće jednoglasno utvrđuje da je prvostepeno veće pogrešilo kada je primenilo taj standard koji nije bio povezan sa dokazima”, rekao je sudija Meron. “Apelaciono veće smatra da nema dokaza da je postojao udruženi zločinački pothvat”, zaključeno je. Gotovina i Markač pušteni su istog dana na slobodu.

Nevladina organizacija iz Zagreba, *Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću*, u saopštenju povodom oslobađajuće presude podsetila je hrvatsku javnost na po-

rodice žrtava ubijenih tokom akcije "Oluja", i istakla da se "ne smije dopustiti da zločini počinjeni tijekom i nakon VRA 'Oluja' ostanu tragedija bez epiloga".

"Za vrijeme VRA 'Oluja' stotine civila su ubijeni, tisuće kuća i ostalih objekata je spaljeno, dok gotovo polovica izbjeglica čeka na povratak u područja iz kojih su otišli (prema podacima UNHCR-a 132.922 povratnika vratilo se u RH, s time da od te brojke 48 posto njih za stalno a ostali tek povremeno obilaze svoje nekadašnje domove). Neovisno o presudi Žalbenog vijeća u predmetu protiv Gotovine i Markača, obitelji žrtava imaju moralno pravo očekivati da za njihove tragedije i tragedije mnogih drugih počinitelji odgovaraju, bez obzira na kojoj su strani ratovali i u čije ime su zločini počinjeni", navodi se u saopštenju *Documente*.

Inicijativa mladih za ljudska prava – Hrvatska je u svom saopštenju navela da su "i poslije 17 godina najteži zločini počinjeni u operaciji 'Oluja' bez kazne, a njihove žrtve bez pravde i priznanja".

8

"Nakon ove presude, više nego ikad ranije postoji potreba da domaće pravosuđe procesuirala osobe odgovorne za zločine utvrđene u ovom procesu i druge koje su građani/ke prijavili nadležnim institucijama između 1995. godine i danas. Ukoliko zločini iz 'Oluje' ostanu neprocesuirani, time će nepovratno biti potvrđeno postojanje sustava koji diskriminira u praksi i tek će onda na Hrvatskoj trajno ostati stigma ovih zločina. U tom smislu pozdravljamo izjave predsjednika **Ive Josipovića**, premijera **Zorana Milanovića** i ministricе vanjskih poslova **Vesne Pusić** kojima najavljuju da će se ova daljnja procesuiranja pred hrvatskim institucijama održati. Njihove izjave također imaju simboličku važnost za naše sugrađane, žrtve ovih zločina, koji zbog nedovoljno brzog i profesionalnog rada hrvatskih institucija još uvijek čekaju na zadovoljenje pravde", kaže se u tom saopštenju.

U Srbiji, Fond za humanitarno pravo je u svom saopštenju istim povodom naveo da "pravosnažna presuda generalima Gotovini i Markaču sasvim sigurno nije donela pravdu žrtvama. Oslobađanjem generala, drugostepenom presudom je utvrđeno da nema državne odgovornosti Republike Hrvatske za zločine počinjene za vreme i nakon operacije *Oluja* – nema kriminalnog zajedničkog poduhvata, te nema ni njihove krivične odgovornosti." FHP je zaključio da su tom presudom "masovni zločini, koji su počinjeni tokom i nakon vojno-policjske operacije *Oluja* [...] svedeni na izolovane incidente, te Hrvatskoj više nikо neće zamerati ako ne sudi za ratne zločine nad Srbinima".

U intervjuu za novosadski „Dnevnik“, profesor **Zoran Pusić** je rekao:

“Olujom je pod jurisdikciju međunarodno priznate hrvatske države vraćena jedna trećina teritorije i to niko ne osporava. Ali postoje i dokazi da su Tuđman i tadašnji politički vrh zloupotrebili ovu akciju. Za razliku od Miloševića, koji je napravio svakojake svinjarije, ali se jako dobro čuvao da o tome javno govorи, Tuđman nije mogao da se uzdrži i imamo njegove izjave o tome kako treba ‘smanjiti postotak Srba u Hrvatskoj’. Dakle, namera u tom pravcu je nesumnjivo postojala i stoga je na hrvatskoj vladi vrlo važan zadatak: da pokaže iskreno razumevanje za stradanje građana Hrvatske srpske nacionalnosti, koje je posle haške presude zapljušnuo snažan osećaj frustracije i nepravde. Uveren sam da bi se tada situacija dosta brzo smirila”, zaključio je Pusić.



**!Meni Ante  
Gotovina  
nije moralna  
vertikala, nego  
Dragan Pjevač**

Na hrvatskoj vladi vrlo važan  
zadatak: da pokaže iskreno  
razumevanje za stradanje  
građana Hrvatske srpske  
nacionalnosti.

9

Prenosimo tekst koji je za portal <http://regionalexpress.hr> napisao **Drago Pilsel**, povodom oslobađajuće presude hrvatskim generalima

Nekoliko sati prije izricanja pravomoćne presude generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču na Facebooku sam objavio slijedeći tekst: „OPROSTITE IM, IAKO ZNAJU ŠTO ČINE!!! Mom prijatelju **Draganu Pjevaču**, čija je majka Boja ubijena u Medačkom džepu ili **Jovanu Beriću** (jer **Marija i Radivoj Berić**, njegovi roditelji, likvidirani su iz vatrenog oružja na pragu svoje kuće u Varivodama, 28. rujna 1995. godine, 50 dana nakon 'Oluje'), želim kazati danas, nekoliko sati prije izricanja pravomoćne presude generalima Gotovini i Markaču, da ima nas u Hrvatskoj koji ratne zločine nakon 'Oluje' i, općenito, u Domovinskom ratu, ne nazivamo 'mrl-

jama' jer samo budala to može činiti. A budalama, na našu veliku žalost, obiluju ne samo Hrvatska već i druge zemlje u regiji. Pošto mediji bruje o tzv. molitvama tzv. katolika za 'pravednu' odluku suda, a jedva da i spominju žrtve, ja ne želim ići na počinak a da ne kažem ovim ljudima i svima onima koji su izgubili nekog voljenog usled ratnog zločina kojeg su počinili Hrvati - žao mi je. Od srca mi je žao i ja bih sasvim drugačije postupio da uređujem, recimo, Informativni program HTV-a koji ovih dana osramočuje, još jednom, moju profesiju. Žao mi je za vašu bol. I mislim da ju mogu dokučiti jer moja mama žali za izgubljenim (nestalim) sinom i zato jer su mi u srcu jako prisutni i svi oni koji su stradali od srpske ruke. S vama sam i zato jer ne mogu pojmiti zločin, relativiziranje zločina ili veličanje zločinaca i zločinačke politike. Želim, Dragane i Jovane, da znate da u Hrvatskoj imate srodnih duša. I da nismo svi hulje. Mir i dobro.“

Odmah nakon saznanja da su generali oslobođeni objavio sam pak ovo: „Današnje oslobođajuće odluke za generale Gotovinu i Markača, koje su veliko olakšanje građanima RH, ne bi smjele biti prepreka toliko potrebnom suočavanju s istinom o prošlosti i učenju lekcija iz prošlosti. Krajnje je vrijeme da se Hrvatska okrene budućnosti, stoji u izjavi iz ureda bivšeg predsjednika Mesića. Tomu imam dodati da sam ispravno odlučio kada sam kritizirao haške istražitelje koji su me ispitivali i kada sam preko nizozemskog lista *Handelsblatt* kazao da neću svjedočiti i da imaju moje članke i rezultate istraživanja dok sam bio u HHO-u. Hoće li sada konačno RH krenuti kažnjavati prave zločince u 'našim' redovima?“

10

Dobio sam, u vezi tih napisu, pismo Dragana Pjevača, kojeg spominjem na početku ove kolumnе, a čija je majka zvijerski ubijena u Medačkome džepu.  
Prenosim ga u cijelosti s njegovim dopuštenjem.

„Dragi Drago,

Znam da sam Ti ovu pjesmu<sup>1</sup> poslao ranije, ali je opet prigodna.  
Hvala Ti na onom što si napisao na Fejsu. Vidio sam tek večeras.  
Cijeli dan sam kod kuće, prijatelji i rodbina zovu. Pokušavam nešto napisati i nikako mi ne ide.  
Gledam na TV euforiju i šok oko presude.  
Uvaženi generali, uvaženi predsjednik Tuđman, uvaženi ministar odbrane Šušak...  
svi danas odoše za sva vremena u povijest.

1 Kao uvod u pismo, Dragan Pjevač je naveo pesmu "Čežnja" Miroslava Krleže (*prim.ur.*)

Šta je sa zločinima? Opet nitko nije kriv... Svi u Hrvatskoj koji su nekog izgubili znaju kako boli nepravda.

Neki kao Ti, Drago, će to reći, priznati, podjeliti, razumjeti tugu i bol drugih, a mnogi drugi neće.

Cijeli dan mi ne izlazi iz glave jedan čovjek koji mi je došao u kancelariju sredinom maja ove godine.

Vidno uznemiren, sjeo je na stolicu, rekao da se zove Mile i započeo svoju priču...

Na početku akcije 'Oluja' u jednom selu oko Knina, prilikom bježanije (takozvane) vojske, (takozvane) RSK, svratio je kući u selo po roditelje. Selo je već bilo puno hrvatske vojske.

U dvorištu kuće su bila trojica hrvatskih vojnika sa maskama na glavi. Pred kućom su mu bili otac, majka i baka (očeva majka). On je imao je pušku i gledao je iz grmlja kako mu vojnici vežu oca i odvode ga u kuću.

Kuću su zatim zapalili. On nije napravio ništa. Majka i baka su ostale žive, a zlikovci su otisli nakon svog 'herojskog' djela.

Čovjek je drhtao dok mi je ovo pričao.

Rekao sam mu iskreno, da je trebalo puno više snage da ne puca, nego da puca jer bi sa pucanjem potpisao smrtnu presudu za majku, baku i njega samog.

Malo se smirio. Rekao mi je da je svjedočio u Hagu i pitao da li mogu, kao advokat, pomoći da se pronađu krivci ili da dobije neku odštetu za zlo koje je preživio.

Obratio se hrvatskoj državi, ali odgovora nije bilo (vjerovalno ču mu moći reći dobru vijest po pitanju naknade jer su predsjednici Republike i Vlade danas obećali da će hrvatska država pomoći svim žrtvama).

Dva pitanja koja me ceo dan muče su:

Da li su oslobođeni hrvatski generali odgovorni za zločine tokom same operacije 'Oluja'?

Da li su uvaženi gospodin predsjednik Tuđman i gospodin ministar odbrane Šušak naredili progon Srba?

Na žalost, oba odgovora su 'da'.

U zoni odgovornosti generala su se desili strašni zločini, pljačke, paljenje kuća i gospodarskih zgrada (da se ljudi nemaju gdje vratiti). Ovo je poznati i dobro izvježbani recept svih zaraćenih strana ex-Yu.

Nitko za to nije odgovarao.

Dakle, to je bilo nešto što je dopušteno (ili prešutno naređeno).

Predsjednik i ministar nisu izrekom naredili progon Srba, ali su jasno svojim postupcima dali do znanja da je to poželjno. Dokaza za ovo ima mnogo, ali najočitiji argument je desetogodišnje sprečavanje povratka izbjeglih Srba u Hrvatsku nakon rata, odnosno nekažnjeno ubijanje nekih od njih koji su se vratili.

Po Hrvatskoj sad slijede euforije i slavlja. Vidim večeras da se priča i o sporadičnim zločinima nad srpskim civilima koji su ukaljali slavnu pobjedu.

Napokon će se nekog pravosnažno osuditi i za zločine nad Srbima u akciji ‚Oluja‘. Onaj zločin o kome sam večeras pisao, pošto su dečki bili u ‘patriotskom zanosu‘ po dosadašnjim kriterijima (Koranski most), vredi oko četiri godine, sa dobrom vladanjem - godina i pol manje.

Sad zaista znam da sam bio sretan i da mi se to nije samo činilo, kad sam proljetos pročitao u novinama da je Apelacioni sud u Beogradu jednom zločincu, koji je u Banskim Kovačevcima na Kordunu, ubio i bacio pet staraca (Hrvata) u bunar - preinačio kaznu zatvora sa 15 na maksimalnih 20 godina zatvora.

Tu drugostepenu presudu su izrekli ti ‘zloglasni, primitivni i nekulturni‘ Srbi u Beogradu.

Većina onih koji su komentirali ovo je pozdravila ovu presudu. Negativne reakcije uopšte nije bilo.

Želim, Drago, da to doživimo i u Hrvatskoj.

Da li će ova haška presuda dati snage onima koji su do sad čutali u Hrvatskoj da progovore?

Da dignu glas protiv zločina? Da ne gledaju samo svoja posla i da se ne boje?

12

Ima ovdje jedna humoristička serija, ‚Crni Gruja‘, parodija na srpsko junaštvo, Karađorđa i borbu protiv Turaka.

U jednom trenutku (kad su se Srbi nešto svadali), Crni Đorđe ustaje i drekne: ‚Braco Srbi, budimo ljudi, iako smo Srbi!‘

Muslim da ova šala vredi za sve nas na prostorima ex-YU.

Svi mi koji se borimo za normalne odnose među ljudima ne smijemo stati.

Pijanstvo je divna stvar, ali bortanje baš i nije. (Jedan moj prijatelj zna da kaže: Kad bi faza otrežnjenja bila kao i faza opijanja, ja bih uvijek pio!!!)

Euforija oko ove presude će proći.

Treba živjeti, raditi i sarađivati među narodima ex-Yu.

Ima još puno posljedica rata koje treba riješiti.

Srdačno,

Dragan

P.S. Završavam pismo i sa tugom mislim na tvoga brata. Kako mu je bilo ime?“

Čak i profesori s Fakulteta političkih znanosti papagajski ponavljaju da je Ante Gotovina moralna vertikala. Don Ivan Grubišić je pored njega, ono, ništa.

Meni to Gotovina nije, ne samo zbog svog CV-a već i zbog toga što je pobjegao, što je Hrvatsku držao taocem tolikih godina... Ali, povrh svega, jer je znao za zločine

počinjene tijekom i nakon "Oluje", naročito za masakriranje najmanje 181 Srba kod **Mrkonjić** grada tijekom operacije "Južni potez", u BiH, 10. listopada 1995, operacije kojom je koordinirao iz Šipova, a da ništa nije poduzeo iako je morao i znao da treba. On je, za mene, kriv po zapovjednoj odgovornosti, ma da mu to u Hagu nije dokazano, prvenstveno, ponavljam, zbog lošeg rada Tužiteljstva, što sam u brk rekao istražiteljima koji su dva dana sa mnom razgovarali u ljeto 2007. u Zagrebu - ne zbog toga što bih ja želio zatvor za Gotovinu, već jer sam zagovarao pravdu za ubijene.

Meni je moralna vertikala Dragan Pjevač, sin ubijene Boje, odvjetnik koji je morao otići u Beograd, jer prašta, jer želi dobro Hrvatskoj, jer pomaže izbjeglicama, jer svjedoči u korist mira i pomirenja, jer je odlučio postati mostom suradnje i jer nije dozvolio da u njegovom srcu bude mjesto nacionalizmu, preziru ili željama za osvetom. Dapače, sve suprotno od toga.

On, želim reći, služi - miru. Aktivan je u radu nevladinih organizacija koje se bave sudbinom nestalih i ubijenih. Izabran je za predsjednika Upravnog odbora Koordinacije srpskih udruženja porodica nestalih lica sa prostora bivše Jugoslavije. Član je UO Udruženja "Suza" i Koalicije za REKOM.

Koristim, za kraj, jednu kraću refleksiju mirovne aktivistice **Ane Raffai** koja kaže da je služenje pojam koji odgovara predmetu rada tj. miru. Mir je prezahtjevan zadatak i prevelik cilj, a da bi pojedinka/ac, grupa ili veća institucija mogli reći da vladaju materijom tako da je obuhvaćaju.

Izgradnja mira je rad na promjenama u društvu. Društvo je prekompleksna zbilja a da bi se njegovoj promjeni prišlo iz pozicije „gazde“. Izgradnja mira je rad s ljudima, rad pojedinke/ca na osobnom rastu. Promjene koje nastaju u ljudima i među ljudima potaknute mirovnim aktivnostima nikada nisu zasluga samo osoba uključenih u procese mijenjanja. Oni su istovremeno i tvorci i sluge događanja.

Mi nismo samo tvorci, niti smo jedini tvorci. Ali smo važni. Suma pojedinaca kao što su Dragan Pjevač ili **Eugen Jaković**, iz u nas ponajbolje organizacije za zaštitu ljudskih prava, Udruge *Documenta* (kojem je mama preminula ovih dana pa je na vidjelo došlo koliko je on nesebičan i odvažan službenik mira), daju nadu da ćemo postići one toliko potrebne promjene, ono stanje duha za koje pledira Dragan u svom pismu.

Ja dijelim tu nadu.



*Izražena je i zabrinutost što Nacrt državne strategije tranzicione pravde u BiH još uvek nije usvojen u parlamentu*

14

Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija usvojio je set svojih zaključaka i primedbi na drugi periodični Izveštaj Bosne i Hercegovine o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u toj zemlji na 106. sednici, održanoj od 15. oktobra do 2. novembra u Ženevi. Komitet je analizirao Izveštaj koji je za BiH pripremilo Ministarstvo za ljudska prava i izbeglice BiH. Međutim, tom prilikom razmatrani su i alternativni izveštaji koje su pripremile *Amnesty International* i *TRIAL*, u saradnji sa grupom nevladinih organizacija iz BiH, a u kojima je izneto više činjenica o stanju ljudskih prava u zemlji koje nisu bile zastupljene u zvaničnom izveštaju.

Komitet je uputio kritike BiH zbog sporog procesuiranja ratnih zločina, posebno onih koje se odnose na seksualno nasilje u ratu i na torturu zatvorenika u logorima. Navedeno je da BiH nema adekvatnu psihološku podršku za žrtve koje svedoče u suđenjima, pogotovo žrtve seksualnog nasilja. Istaknuto je i da ozbiljan problem predstavlja neusaglašenost zakona između entiteta (i državnog nivoa) po kojima se procesuiraju ratni zločini, jer se na nivou entiteta primenjuje "arhaični krivični zakon bivše SFRJ, koji ne obuhvata zločine protiv čovečnosti, komandnu odgovornost, seksualno ropstvo i prisilnu trudnoću". Komitet je izrazio zabrinutost da to može dovesti do nekonistentnosti u presudama.

Zaključeno je i da mere u vezi sa nestalim licima koje preduzima i sprovodi Vlada

BiH nisu dovoljne, te da se Institutu za nestala lica moraju obezrediti dovoljna finansijska sredstva za rad, a porodicama nestalih lica adekvatna psihološka podrška.

Komitet je analizirao aktuelne zakone koji se bave administrativnim reparacijama za žrtve rata i članove njihovih porodica, na nivou oba entiteta. Federacija BiH kritikovana je u vezi sa Članom 21. Zakona o pravima demobilisanih boraca i članova njihovih porodica, koji je obavezao korisnike prava na mesečnu "boračku" penziju da proglaše člana porodice mrtvim u roku od dve godine od usvajanja Zakona, što je rok koji je za mnoge potencijalne korisnike istekao. Istovetne primedbe upućene su i Republici Srpskoj, zbog Člana 25. Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata, koji propisuje obavezu da se sudu dostavi na uvid smrtnica člana porodice, da bi članovi njegove porodice dobili pristup pravu na invalidsku penziju. Slična praksa na snazi je i u vezi sa drugim kategorijama žrtava rata, na primer porodica nestalih civila. Preporuka Komiteta upućena BiH je da se obustavi obaveza porodice da proglaši člana svoje porodice mrtvim da bi ostvarila pravo na naknadu. Takođe, ističe se da treba osigurati da bilo kakva naknada porodicama bude u skladu sa stepenom pretrpljenog nasilja i stradanja.

**Komitet je uputio kritike  
BiH zbog sporog procesuiranja ratnih zločina.**

15

Komitet je izrazio zabrinutost što Nacrt državne strategije tranzicione pravde - za koju se navodi da je usmerena prvenstveno na obezbeđivanje pravednih reparacija za civilne žrtve rata, uključujući i preživele žrtve seksualnog nasilja - još nije usvojen u parlamentu. Zabrinutost se odnosi i na činjenicu da i Nacrt zakona o pravima žrtava torture još uvek čeka odluku poslanika. Posebna primedba izneta je i u vezi s tim što civilne žrtve rata i dalje primaju manju invalidninu od ratnih vojnih invalida. Komitet je već upućivao ovu primedbu BiH, pa je ovom prilikom izražena posebna zabrinutost što BiH do danas nije učinila ništa po pitanju te diskriminacije.

Primedbe na periodični izveštaj Vlade BiH koje je *Amnesty International* (AI) uputio Komitetu najvećim delom su se odnosile na neuspeh odgovornih da usvoje i sprovedu adekvatne zakonske mere koje bi osigurale da seksualni zločini budu procesuirani po međunarodnim standardima. AI je zabrinut da to može dovesti do nekažnjivosti za takva dela, kao i do neuspeha u obezbeđivanju adekvatnih reparacija za preživele žrtve tih zločina. Praktično sve primedbe AI u vezi sa problemima u procesuiranju ratnih zločina u BiH, Komitet je uvrstio u svoje napomene upućene Vladi BiH (navedene u prvom delu teksta).

**Jelena Grujić**



**Hrvatska temeljito radi na multiplikiranju nesreće kod civilnih žrtava rata.**

**Izveštaj Documente - Centra za suočavanje s prošlošću**

16

Civilne žrtve Domovinskog rata su jedna od deprivilegiranih i poniženijih skupina državljana Republike Hrvatske, koja i dalje, 17 godina nakon okončanja rata, neuspješno traga za materijalnom, a ponajprije moralnom satisfakcijom. Istraživački izvještaj "Civilne žrtve rata u Hrvatskoj", koji je sačinila zagrebačka Documenta, apel je institucijama da isprave jednu od većih nepravdi koju država upražnjava nad građanstvom tijekom zadnjih dva desetljeća.

*Ja sam bez svega materijalnog, ja nemam ni fotografije. Moja djeca nemaju fotografiju. Baš sve je uništeno! Kompletno. Ne samo što im je otac ubijen. Jer je absurdno u ovome svijetu, u ovoj našoj zemlji, u ovom našem gradu da žrtva mora tužiti, onda bude ponižavana, kaže: "Nemaš pravo, kriva si!" I još izgubiš, ne znam kakav je to sud, jer moj suprug je bio sudac pa znam da mu je bilo geslo budi pravedan. Ali ove presude, oprostite vi koji sudite i vi koji ste na sudu, ako je netko ubijen, a civilne žrtve su najnevinije žrtve, one nisu imale oružje, one se nisu mogle braniti, ni starci, ni djeca, ni žene, već su došli neki, zapalili, ubili, i sad sud kaže nemate pravo. I onda opet trebaš vratiti našoj državi te troškove, ti koji su sudili izgubili su vrijeme, odvjetnici, a o nama žrtvama se uopće ne vodi računa. Mi ostajemo ne jedanput žrtve, nego tri puta, sto puta, uvijek žrtva. (Tonka Pezelj, Petrinja, 4. srpnja 2012.)*

*Uglavnom, ja sam sahranila svog supruga u Novskoj. I od '92. počinje moja priča i traženje istine i pravde. Hodanje u Sisku od Državnog odvjetništva do sudova svih mogućih. Niste ništa tu mogli postići. Prošlo je pet godina od ubojstva i otišlo je u zastaru, da bih otišla onda na Županijski sud u Sisku. Županijski sud u Sisku također potvrđuje tu presudu i meni dolazi već sa Županijskog suda u Sisku da*

stradao je prije  
11 godina kao dječak  
od mine zaostale nakon rata.



*Kampanja "Žrtve su predugo čekale"*  
Photo: Documenta - Centra za suočavanje s prošlošću

*plaćam troškove. To nisu svi sudski troškovi, to je trošak za Državno odvjetništvo koje zastupa Republiku Hrvatsku u tom slučaju i ja nisam odmah platila, i oni meni dolaze na ovruhu na moju mirovinu, koju sam onda imala 1.600 kuna. Oni su mi osamnaest mjeseci uzimali po 500 kuna. Možete si misliti kako se osjeća osoba koja prvo ima tako malo primanje kad znate zbog čega vam to uzimaju. (Marica Šeatorvić, Novska, 11. srpnja 2012.)*

*Ja sam jedan od stradalnika. Prošao sam Buče i Pakračku Poljanu. Podnio sam tužbu za kuću koja mi je spaljena u Pakracu. Taj dio Pakraca nijednog trenutka nije bio okupiran, to je dokazano na sudu pa u žalbenom postupku dosuđen trošak od 96.000 kuna za parnični postupak. Podnio sam reviziju, što će biti, nemam pojma. (Đorđe Gunjević, Pakrac, 11. srpnja 2012.)*

#### *Čekajući pravdu*

Tonki Pezelj, Marici Šeatorvić i Đorđu Gunjeviću zajedničko je institucionalno nasilje koje nad njima zadnja dva desetljeća sustavno i minuciozno upražnjava Republika Hrvatska. Oni su civilne žrtve Domovinskog rata. Ovdje nije riječ samo o propustu ili nečinjenju politike naspram određenog dijela građanstva, već o nečemu znatno mračnijem. Riječ je o državi koja kroz zakonske legislative i *odgovorne* pojedince temeljito radi na multipliciraju nesreće kod unesrećenih.

Kako drugačije okarakterizirati neminovnost prema kojoj će Đorđe Gunjević temeljem odluke suda morati platiti državi gotovo 100 tisuća kuna parničnih troškova, što znači da će time plaćati i obranu **Tomislavu Merčepu**, čovjeku osumnjičenom za masovni pokolj u Pakračkoj Poljani, budući da je dotičnom ta ista država zadnje dvije godine za obranu na sudu isplatila gotovo 700 tisuća kuna? Najsvježiji podaci potvrđeni iz Ministarstva unutarnjih poslova kazuju kako je 2011. godine Merčepu iz proračuna - istog onog u kojem će njegove žrtve uplaćivati parnične troškove - isplaćeno 350.670,00 kuna, a 2012. godine, do 17. srpnja, dodatnih 322.166,00 kuna!

Tri navedena slučaja su mali ali sugestivni prikaz onoga s čime se svakodnevno, godinama, suočavaju civilne žrtve u Hrvatskoj. Specifičnost ovo troje ljudi je što su se usudili tužiti Republiku Hrvatsku, tražeći naknadu štete za pogibelj nevinih članova obitelji i(li) spaljenu imovinu. Zauzvat su dobili odbijenicu od nadležnog suda i račun za troškove dotadašnjeg procesa. No, njihove priče oslikavaju samo dio problema: u civilne žrtve rata ubrajaju se žrtve usmrćenja, ranjanja, terorističkih i diverzantskih djela, seksualnog zločina i stradali od mina, kao i članovi obitelji žrtava zločina. Prema neslužbenim i nepotpunim podacima, takvih u Hrvatskoj trenutno ima između četiri i osam tisuća.

Stoga je istraživački izvještaj "Civilne žrtve rata u Hrvatskoj" izrazito vrijedan i bitan početak. Riječ je o publikaciji *Documente - Centra za suočavanje s prošlošću*, nastaloj u suradnji s više nevladinih organizacija. Publikacija je pretočena u knjižicu od 124 stranica, u kojoj su predstavljeni rezultati višemjesečnog terenskog istraživanja, tijekom kojeg je anketirano 105 civilnih žrtava rata iz raznih dijelova Hrvatske, bilo da je riječ o Hrvatima (dvije trećine ispitanika), Srbima (više od jedne trećine) ili Bošnjacima - roditeljima ranjene djece, civilnim invalidima rata, članovima obitelji nestalih i poginulih, stradalima od mina, žrtvama mučenja i žrtvama trrorističkog diverzantskog napada.

18

Članovi obitelji ubijenih još uvijek čekaju na procesuiranje zločina počinjenih u ratu", navodi se u publikaciji Documente, potkorepljenoj statističkim podacima:

- *u 89 posto ukupno podnesenih zahtjeva za status civilne žrtve, odštetni zahtjevi oštećenih je odbijen;*
- *u 52 posto slučajeva građanskih ili upravnih odštetnih postupaka stradalnici plaćaju parnične troškove ili očekuju ovru;*
- *u 19 posto slučajeva u postupku, je ili se očekuje ovršni postupak radi naplaćivanja parničnih troškova;*
- *od ukupnog broja sudionika, tek 27 posto ostvaruje neko socijalno pravo, u vidu osobne ili obiteljske invalidnine, opskrbine ili uvećane obiteljske invalidnine. Većina njih (73 posto) nema status civilne žrtve rata te sukladno tome ne ostvaruje nikakva prava;*
- *u 61.4 posto prethodno analiziranih predmeta sudovi su, nakon odbijanja tužbenih zahtjeva, obvezali tužitelje na plaćanje troškova postupka u visini od 5.000,00 do 107.400 kuna;*
- *u manje od pet posto slučajeva dosuđena je pravomoćna presuda za počinitelje;*
- *polovica stradalih od mina ne prima nikakav oblik pomoći, a obitelji poginulih od mina ne ostvaruju nikakva prava iako su gotovo svi tražili neki oblik obeštećenja.*

Pravne prepreke na koje su žrtve nailazile prilikom pokušaja ostvarenja prava na obeštećenje su neprocesuirani ratni zločin, zastara predmeta prema zakonskim rokovima i upozorenje na sudska praksu i naplatu visokih parničnih troškova.

“Radi se o ogromnoj nepravdi koju treba otkloniti. Obitelji civilnih žrtava tužile su državu jer ona nije ispunila svoju zadaću - pronašla i kaznila počinitelje zločina. To je rezultiralo presudama protiv žrtava jer obitelji nisu mogle dokazati tko je počinio zločine, a na kraju su prisiljene plaćati i parnične troškove”, kazao je predsjednik **Ivo Josipović** na konferenciji pod nazivom “Civilne žrtve rata u Hrvatskoj. Pravo na pravni lijek i reparaciju za žrtve kaznenih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom”, gdje je predstavljeno istoimeno istraživanje. Josipović je na platu parničnih troškova žrtvama rata nazvao “trećom razinom viktimizacije žrtava” te upozorio kako su civilne žrtve rata među najugroženijim skupinama društva te da zaslužuju poštovanje društva. “Žrtve su zaslužile naše poštovanje i ako ga ne dobiju, naše društvo je izgubilo najvrjedniju komponentu uređenog društva, a to je solidarnost”, poručio je Josipović, pozvavši Vladu da dopuni uredbu po kojoj država sudske troškove plaća samo obiteljima civilnih žrtava rata slabijeg imovinskog stanja.

“U finansijskom smislu to za državu ne znači ništa, ali za državu i za naše građane je pitanje uređenja na pravedan način. Nema razloga da žrtve čekaju više i jedan dan”, kazao je Josipović.

19

Prema podacima objavljenim u *Documentinom* istraživanju, u čak 75 posto slučajeva neprocesuirani ratni zločin bio je glavna prepreka za ostvarenje prava na odštetu žrtava. Vrhovni je sud u nekim procesima odbio zahtjeve pod obrazloženjem da nema osuđujuće presude za počinitelje tih nedjela. Ništa drugačije nije ni sa Ustavnim sudom, koji u ovakvim postupcima u rekordnim rokovima odbija zahtjeve za naknadu štete, pod obrazloženjem da se u zahtjevima ne navodi “ni jedno bitno ustavnopravno pitanje”.

Iako je u istraživanju Documente osim desetak stručnjaka sudjelovalo i oko dvadeset političara i predstavnika institucija, njihov je odaziv generalno vrlo nizak. Na nezainteresiranost političke elite ukazala je i predsjednica *Documente* **Vesna Teršelić**, upitavši zašto Vlada ne priznaje patnje civilnih žrtava. “I kako to da su institucije nadležne za civilne žrtve godinama mijenjale nazive, a s druge strane nisu brinule za probleme žrtava?”, upitala je Vesna Teršelić, neprimjerenim okarakteriziravši činjenicu da je Uprava za civilne žrtve rata pri Ministarstvu zdravstva pretvorena u službu, što je “najniži administracijski oblik”. Jedino rješenje je, smatra predsjednicom *Documente*, osnivanje Uprave pri Ministarstvu branitelja, po uzoru na Upravu za zatočene i nestale.

**Documenta i H-ALTER**

# !Zašto je JNA išla u Vukovar?

20

“JNA je svojim ponašanjem i nespremnošću za unutrašnji rat ubrzala ratna dešavanja na prostoru bivše Jugoslavije, čiju cenu građani Srbije do danas svakodnevno plaćaju”, zaključak je velike većine brojnih učesnika tribine “Uloga JNA u raspadu Jugoslavije”, održane 1. novembra u okviru projekta “Imenovati TO ratom” koji sprovodi Centar za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu. Tribina je za istim stolom okupila nekadašnje funkcionere JNA i političkog režima koji je njome upravljaо - načelnika Generalštaba (do 1989. godine) **Stevana Mirkovića** i nekadašnjeg predsednika Predsedništva SFRJ **Borisava Jovića**, kao i kritičare delovanja JNA - nekadašnjeg vojnog sudiju **Đorđa Dozeta**, antiratne aktiviste **Vesnu Pešić**, **Pavlušku Imširoviću**, **Srđu Popoviću**, **Milošu Vasiću**, **Dragu Kovačeviću**, **Aleksandru Vasoviću**, i druge. Moderator je bio **Miroslav Hadžić**, profesor Fakulteta političkih nauka, koji je napisao više knjiga o JNA.

Pripadnici nekadašnjeg režima negirali su moć JNA da samostalno donosi odluke, pa samim tim i njenu ulogu u krvoprolici u nekadašnjim republikama SFRJ. General Mirković je rekao: “Armiji se tako neke stvari prikače koje ona nije radila i u sukobima, a sukobljavala se onda kad su njene jedinice napadane i kad je štitila neke civile - to nije bio njen rat.”

Borisav Jović je izneo stav da krivicu za rat u Hrvatskoj snose vojne snage susedne države, takođe podvlačeći da JNA nije imala moć političkog odlučivanja. “Direktno angažovanje vojske počelo je tek 9. januara, na osnovu odluke Predsedništva SFRJ da stane između srpskih i hrvatskih paravojnih jedinica da bi smanjila ratovanje. Pošto je došlo do sukoba vojske i hrvatskih jedinica, taj zamajac se nije mogao zaustaviti do kraja rata – odnosno dok nisu došle trupe UN. Pridavanje

političkog značaja JNA za raspad Jugoslavije i za sve što se desilo u tom periodu je prenaglašeno u odnosu na odgovornost onih koji su rat izazvali – [onih] koji su dočeli odluku da se izdvoje iz Jugoslavije bez procedure koja je predlagana od strane predsedništva”, rekao je.

Novinar Aleksandar Vasović je, međutim, podsetio da je upravo ta politička zavisnost JNA od tadašnjeg srpskog režima poslužila kao povod za formiranje drugih vojski i rasplamsavanje ratova.

“Budući da je ona slušala političko rukovodstvo, kad je političko rukovodstvo nestajalo – koga je ona imala na kraju da sluša? Ostalo je jedino rukovodstvo u Beogradu, onakvo kakvo je bilo. Krnje, još krnije i tako dalje, te je JNA ostala sa vrlo ograničenim izvorom. Na kraju je to dovelo do transformacije JNA u ono što sad imamo. S druge strane, to je dovelo do formiranja Vojske Republike Srpske, Vojske Republike Srpske Krajine, Vojske Republike Hrvatske i nacionalnih armija”, rekao je Vasović.

Bivši sudija Vojnog suda Đorđe Dozet, koji je svojevremeno podneo krivičnu prijavu zbog “rasturanja Jugoslavije” protiv Jovića i načelnika Generalštaba iz vremena

**JNA je svojim ponašanjem  
i nespremnošću ubrzala  
ratna dešavanja na pros-  
toru bivše Jugoslavije.**

ratnih dejstava Veljka Kadijevića, konstatovao je da “Srbija pljuje po JNA ne zato što je učestvovala u svemu tome, nego zato što nije pobedila i ostvarila snove: Karlovac, Karlobad, Virovitica”. Prijavu koju je podneo Dozet nikada nije doživela epilog na sudu, ali je u istražnom postupku ovaj

sudija dobio priliku da sasluša više svedoka, među kojima i generala Kadijevića. Na tribini je pročitao iskaz koji je tada dao nekadašnji načelnik Generalštaba. Radio Slobodna Evropa je preneo da je Kadijević u tom iskazu rekao da je “prvo potrebno oslobođiti sve srpske krajeve iz tadašnje Republike Hrvatske, a zatim izvući jedinice JNA na granice jedne buduće jugoslovenske države”. Kao protivnike JNA u tom vremenu Kadijević je imenovao “hrvatsku ustašku vojsku i većinu indok-triniranog hrvatskog naroda, međunarodnu zajednicu, a treći najopasniji i najjači protivnik bila je vrlo organizovana i sinhronizovana aktivnost na onemogućavanju mobilizacije te podsticanje na dezterterstvo od strane raznih organizacija, majki i žena”. Kadijević je rekao i da je “za ostvarenje zadataka JNA bilo potrebno još 15 do 18 brigada da bi se operacija konačno završila za 10 do 15 dana. Te brigade nisu uspeli da dobiju jer je mobilizacija propala”.

Vesna Pešić je takođe podsetila da je planove JNA i režima Slobodana Miloševića uzdrmao slab odziv na mobilizaciju, ali da je tadašnji režim vrlo brzo našao adekvatan odgovor. “Pojavili su se četnici, videli smo ljudе sa kokardama i ja mislim da

je to radila služba bezbednosti i da je taj maskenbal po Srbiji bio evidentan”, rekla je Pešićeva, koja je govorila i o besmislu zvanične retorike koja je pratila ovaj proces.

“Ako je reč o Vukovaru gde je bilo rušenje tog grada, a tenkovi su kretali u istočnu Slavoniju direktno iz Beograda i bacano je cveće na te tenkove – zašto se ide prema Vukovaru? Odmah na kraju te iste godine, ‘91. je napadnut Dubrovnik. ‘Ajde mi objasnite, koja je to bila odbrana Srba?’”, zaključila je Vesna Pešić.

Uprkos naporima predstavnika nekadašnjeg režima da negiraju krivicu JNA za rasplamsavanje rata, kao i za počinjene zločine tokom rata, brojni učesnici tribine usprotivili su se takvim stavovima. Reditelj **Lazar Stojanović** je rekao da “ta vojska nije završila pred sudom samo zato što i dan-danas ne možemo da dođemo do njenih dokumenata. Ne da ne možemo mi, nego ne može ni Međunarodni sud u Hagu do određenih zapisnika sa ratnih saveta na kojima ste vi, gospodine Joviću, sedeli.”

**Jelena Grujić**

22

*Tribina u Centru za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu  
Photo: RFE*

## Uloga JNA u raspadu Jugoslavije

Projekat finansira Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava.

Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim prethodstvima se ne može smatrati da odražava pogledi Evropske unije.



# !Čega se sećamo, šta pamtimo?

Svaka priča koju sam slušao  
je deo istorije moje tragedije  
i verujem da i ono što će  
vam ja ispričati takođe ima  
nešto zajedničko sa vašom  
istorijom i tragedijom.

## Deo II

Sastanak Koalicije za REKOM održan 8. septembra 2012. godine u Beogradu, počeo je, umesto uobičajenim predstavljanjem, razgovorom o tome „čega se sećamo, šta pamtimo iz rata i u vezi sa ratom“. U ovom broju *!Glasa prenosimo drugi deo izlaganja učesnika sastanka koji se odnosi na to čega se sećaju iz doba rata, šta pamte i, pre svega - zbog čega:*

23

**Amir Kulaglić:** Dolazim iz Srebrenice. Ne moram se sjećati, svakodnevno vidim i doživljavam ponovo strašne scene koje su se dešavale u ratu. A ostaci rata me stalno podsjećaju ili na neke nemile događaje ili na meni neke drage ličnosti, pa sam nesretan zbog toga. Ako već treba ispričati neke događaje koji su urezani u moje sjećanje, onda je to 1992. godina, 7. maj kada sam iz obližnjeg šumarka gledao kako gore kuće, kako gore živi ljudi u kućama i vrište a ne može niko da im pomogne. Tada su u toj vatri u kojoj je sagorjevala ta kuća i moje komšije, sagorjele i moje iluzije da neće biti rata, da će se sve završiti za 10, 15 dana i da će se život normalizovati. Poslje toga ništa više nije bilo isto. I sad svakodnevno kada prolazite pored tih mjesto, kuća više nema, nema ostataka al' ono mjesto vas podsjeća. Ja mislim da je to bila najstrašnija noć u mom životu, koju ne mogu nikada zaboraviti. Druga scena koje se sjećam, to je moje iskustvo iz probaja. Za one koji ne znaju, ja sam prešao u onoj koloni od Srebrenice do Tuzle. Moj put je trajao sedam dana i osam noći. Bio je vrlo težak, veoma zahtjevan, sa dosta brda i dolina, glad, žeđ i naravno, stalne zasjede i granatiranje. Međutim, ono što je iz tog probaja meni ostalo najupečatljivije, to su scene kad vidite da sin mora ostaviti oca, jer ne može da ga vodi zato što je ili izgubio razum ili je ranjen. Ili kad otac mora ostaviti sina ili brat brata i onda vidite da onaj koji je krenuo naprijed, u stvari, vidite da ga grize savjest i da on na svakom

koraku želi da se i njemu nešto loše desi. Ako se desilo da je neki od očeva ili sinova prošao a da mu nisu djeca, ili, nisu očevi prošli, onda čitav život žive sa osjećajem krivnje i često puta završe sa PTSP-om ili u alkoholu ili u porodičnim problemima. Valjda je to najveća i najstrašnija stvar u ratu, što u ratu ginu živi ljudi, što se u ratu razaraju ličnosti, porodice, čitava naselja i gradovi i da posljedice tih strašnih događaja ostaju upisani ili urezani u živote ljudi koji su preživjeli i često se i ja lično, pa i mnogi moji prijatelji, koji smo preživjeli sve to, pitamo da li je to što smo preživjeli nama nagrada ili kazna, s obzirom kada vidimo odnos prema porodicama poginulih i nestalih, kad vidimo to siromaštvo, kad vidimo socijalnu isključenost, i onda često puta preživjeli kažu da to što su preživljeli je, u stvari, najgora kazna.

**Dragan Pjevač:** Dve stvari bih htio reći: Šta mi je u to doba napravila hrvatska država, hrvatski režim, i šta mi je napravio srpski režim. Ja sam rođen u Čitluku, to je deo poznatiji kao Medački džep i to je najupečatljiviji događaj gde je ubijena moja majka. To je bilo 9.9.1993. godine i taj deo je bio zaštićena zona pod Ujedinjenim nacijama. Hrvatske snage su napale taj deo i tu je pobijeno 36 civila. Kad ovo govorim nikad ne zaboravim reći i važno je reći da je isto tako u avgustu 1991. godine u Lovincu ubijeno pet hrvatskih civila, isto kao i moja majka, od strane nekih koji se zovu Srbi. Drugo što sam htio reći je što je napravio srpski režim. Kad sam 1995. godine u Oluji izbegao sa porodicom i došao kod brata u nekakav mali stan od 38 kvadrata, došla je hrvatska policija na moj rođendan 25.5.1995. godine i pokupila me pod izgovorom da imam nekakav informativni razgovor. Nisam mogao verovati da se to radi ljudima. Kupili su nas kao zečeve i ja sam prvo isporučen u Erdut, nakon toga na Dravu. Tu su bili nekakvi rovovi i tu smo mi trebali čekati glavni udar. Arkanovi, koji su nas kupili, bili su na nekakvim nasipima koji su bili tri kilometra od Drave, čekali su tam. To je bila opasna situacija. Ja sam se tada zarekao dve stvari. Da ću, pre svega, ostati živ ako ikako budem mogao. A druga stvar, da ću svoga sina odvesti sa ovih prostora, što sam i učinio 1998. godine i odveo sam porodicu u Ameriku. Ja sam znao da ću se ja vratiti, da taj deo ratne priče, a REKOM je dobar put, da taj deo ratne priče pokušamo staviti na svoje mesto mi, koji smo najviše oštećeni. Ako mi nećemo gurati, onda u ovom društvu to neće gurati niko. Ja moram napomenuti da sam ja sada u srpskoj koordinaciji za nestale i da smo zatražili prijem kod predsednika Nikolića za Dan nestalih. Nije odgovorio. Apsolutno je nezainteresiran za takve stvari.

**Lush Krasniqi:** Svaka prethodna priča koju sam slušao takođe je deo istorije moje tragedije i verujem da i ono što ću vam ja ispričati takođe ima nešto zajedničko sa vašom istorijom i tragedijom. Opisaću trenutak kada su 24.04.1999. godine oko 19.00 sati uveče odvojili članove moje porodice. Bili smo opkoljeni od starne srpske vojske i bili smo primorani da svi padnemo u njihove ruke. Zajedno sa našim rođacima bilo

nas je oko 50 članova porodice. Okupili su nas na jednoj livadi i nisu nam dozvolili da ponesemo ni hranu, ni odeću za decu. Oni su zarobili jednog muškarca iz jednog obližnjeg sela koji se zvao **Hysen Rragomi** a kome su ruke bile vezane žicom. Zatim su izdvojili mog strica **Pjetër** (45), **Pashk** (42) i **Mark** (38). Mi smo mislili da će ih odmah streljati. U napetoj situaciji držali su nas skoro pola sata i onda su ih odveli u suprotnom pravcu od onog kojim smo mi morali da idemo. Nama su naredili da idemo u obližnje selo i da ne skrećemo nigde s puta. Voda te vojske nam je rekao "ako se samo jedan od vas ne prijavi u policijskom punktu u selu Korenica, ovi će biti streljeni". Sećam se kada su sinu od strica **Kolë** - izdvojili oca; on je imao 16 godina i nije znao srpski i rekao mi je "reci vojnicima nek' oslobođe oca i vode mene umesto njega", a ja sam mu rekao da čuti jer mogu i njega da uzmu ili da ga streljaju pred ocem. Na sreću, on je učutao. Sećam se i trenutka kada je moj brat **Mark**, nakon što su ga razdvojili od nas, rekao svojoj ženi "u amanet ti ostavljam decu", jer osećao je da se više neće videti. To se dogodilo 27.04.1999. godine, oko 19.00 uveče, od tog trenutka mi više nismo znali ništa o njima. Njih su već sutradan streljali na mestu udaljenom oko 2 kilometara od moje kuće, sahranili su ih u drugom selu, zatim ih otkopali bagerom. Jedna noga mog brata je ostala na groblju u selu, nogu mu je otkinuta kada su tela otkopavana bagerom a ostali delovi tela su mu pronađeni u Batajnici, na grobnici Batajnica 5. Jedna cipela mog strica je ostala na groblju u selu, a druga je pronađena u Batajnici. Dakle ovo je jedna priča koja možda nije ništa u odnosu na vašu priču, ali nama je teško da govorimo o tome, za nas je lakše ako čutimo nego da govorimo o tim događajima, koji će uvek ostati sveži u našem sećanju, sve do zadnjeg trenutka našeg života.

25

**Goran Taleski:** Ja sam iz Prilepa, iz Makedonije. Dve situacije su mi ostale u sećanju, evo kako ih vidim sa ove distance. 2001. godine sam bio student u Skoplju. Studenti Albanci sa Elektrotehničkog fakulteta su najednom prestali dolaziti, negde maja, juna 2001. godine. To je bio opasni znak, upozorenje - kuda ide sve ovo. Tokom jula je bila operacija oko Aračinova, deset kilometara od Skoplja. Pucnji su se čuli u samom gradu, ali Skoplje je nastavilo da živi normalnim životom. Kao ludnica u ludnici. Ljudi ne mogu zaustaviti svoj život, a s druge strane, ta neka nezainteresovanost, kao da se to dešava samo kao vest na dnevniku, a ne deset kilometara od glavnog grada. Druga situacija je borba u kojoj je poginulo deset ljudi iz mog grada, u jednom danu. Oni su poginuli u borbi, grad je pao u neku vrstu hysterije. Jedan deo ljudi je htio da se naoruža, da idu u susedna sela gde je albansko ili islamsko stanovništvo. Uništena je džamija iz XIV stoljeća, kulturni spomenik, spaljene su radnje ljudi koji su islamske veroispovesti. To je traumatično iskustvo iz rata, koje moj grad i danas nosi.

**Priredio: Igor Mekina**

# Tunis !Ljudska prava moraju biti u središtu procesa tranzicione pravde



Izvestilac UN De Greiff u Tunisu  
Photo: <http://www.tap.info.tn>

**Potreban je sveobuhvatni  
pristup u implementaciji  
mehanizama tranzicione  
pravde.**

26

Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za promociju istine, pravde, reparacija i garancija neponavljanja zločina **Pablo de Greiff** pohvalio je Vladu Tunisa za napore koje poslednje dve godine ulaže u implementaciju mera tranzicione pravde, ali je pozvao zvaničnike te zemlje da se efikasnije posvete gonjenju počinilaca, institucionalnim reformama pravosudnog i bezbednosnog sistema i vetingu, kao "ključnim garancijama za neponavljanje zločina".

U saopštenju koje je izdala kancelarija ovog specijalnog izvestioca UN navodi se da se Vlada Tunisa suočava sa velikim izazovima, od kojih je "najveći nedostatak sveobuhvatnog pristupa u ravnopravnoj implementaciji sva četiri mehanizma tranzicione pravde, kako bi se izbegla fragmentacija procesa obezbeđivanja sveobuhvatne pravde za žrtve". Izvestilac je predložio i formiranje međuministarskog tela koje će se baviti koordinacijom procesa implementacije, kako bi se osigurala efikasnost rezultata. Ključna preporuka izvestioca De Greiffa tuniškoj vladi je da stavi ljudska prava u središte svih napora procesa tranzicione pravde.

Specijalni izvestilac je posetio Tunis "u kritičnom trenutku", kada Vlada završava nacrt zakona o tranzicionej pravdi.

Poseta Tunisu je jedna od prvih misija u martu postavljenog specijalnog izvestioca UN za promociju istine, pravde, reparacija i garancija neponavljanja zločina Pablo de Greiffa. On je prvi izvestilac na toj za UN novoj funkciji, ustanovljenoj septem-

bra prošle godine Rezolucijom A/HRC/18/L.22 Saveta za ljudska prava Ujedinjenih nacija.

Inicijativa REKOM izdala je tada saopštenje o odluci Saveta, koje je dostupno na <http://www.zarekom.org/vesti/Usvajanje-rezolucije-UN-o-specijalnom-izvestiocu-za-promociju-istine-pravde-reparacija-i-garancija-neponavljanja-zlocina.sr.html>.

Potreban je sveobuhvatni pristup u implementaciji mehanizama tranzicione pravde.



## Pristupanje Koaliciji za REKOM

Ime i prezime \_\_\_\_\_

Organizacija

Država \_\_\_\_\_

Adresa \_\_\_\_\_

Email \_\_\_\_\_

Website \_\_\_\_\_

Telefon \_\_\_\_\_

**Potpisi.**

**Zbog sebe. Da se zna.**

**Da se ne zaboravi. Da se ne ponovi.**

**Da krenemo dalje.**

# Kambodža !Javna svedočenja žrtava otkrila društvu nepoznate zločine



Žrtve na javnom svedočenju  
Photo: Cambodian Defenders Project

Drugi *Truth-telling* forum posvećen seksualnom i rodno zasnovanom nasilju, u okviru kojeg je održano dvodnevno javno slušanje žena žrtava, održan je tokom oktobra u Pnom Penu, glavnem gradu Kambodže. Organizatori Foruma ove godine su pozvali i žene žrtve iz Bangladeša, Nepala i Istočnog Timora, čime je Forum pre-

28



## Potpis podrške za osnivanje REKOM

Ime i prezime \_\_\_\_\_

Država \_\_\_\_\_

Adresa \_\_\_\_\_

Email \_\_\_\_\_

Matični broj/Osobni identifikacijski broj \_\_\_\_\_

Broj lične karte/Broj osobne iskaznice \_\_\_\_\_

Broj pasoša/Broj putovnice \_\_\_\_\_

Broj vozačke dozvole \_\_\_\_\_

**Potpisi.**

**Zbog sebe. Da se zna.**

**Da se ne zaboravi. Da se ne ponovi.**

**Da krenemo dalje.**

rastao u regionalnu vansudsku instituciju tranzicione pravde, nazvanu *Asia-Pacific Regional Women's Hearing on Gender-based Violence*.

Tokom dva dana svedočio je veliki broj žena koje su preživele strašnu torturu u logorima Crvenih Kmera, tokom režima **Pola Pota** od 1975. do 1979. Iako je prošlo više od trideset godina od njihovog stradanja, mnoge od njih rekле su da im je tek javno svedočenje donelo potrebni spokoj.

Jedna od žena žrtava, **Kim Khem**, danas ima 80 godina. Ona je svedočila o seksualnoj torturi koju je preživela u "radnom logoru", i to po prvi put. Na njenom licu i rukama vidljivi su ogromni ožiljci od teških opeketina koje su joj počinoci naneli vrelom vodom po celom telu. Prvi put je svedočila o tome šta joj se dogodilo. "Oni su činili strašne stvari, i ako nastavim da čutim o tome, isto je kao da krijem neprijatelja u sopstvenom selu." Kim je navela i da je bar 600 žena umrlo ili bilo ubijeno u logoru u kojem je ona bila zatočena, i da su sve sahranjene u masovnoj grobnici. "Govorim u ime tih mrtvih žena", rekla je.

**"Govorim u ime  
mrtvih žena", rekla  
je bivša zatočenica.**

Forumu su prisustvovali i predstavnici institucija, od kojih su neki i svedočili o ličnim tragedijama, što je dalo poseban značaj ovom dogadaju. Organizatori iz *Cambodian Defenders Project* pozdravili su prisustvo i podršku predstavnika vlasti, ali su naglasili da bez formiranja forenzičke laboratorije koja će prikupiti dokaze za procesuiranje seksualnih zločina, neće biti pravde za žrtve. Oni su istakli i da je njihov cilj da Forum dobije pravi međunarodni značaj i otvoriti stalnu debatu o tome šta je pravda izvan pravosudnog sistema i kakvi bi vansudski mehanizmi imali najbolje efekte.

29

Učesnice i učesnici skupa pozvali su Vladu Kambodže da razmotri njihove preporuke za obezbeđivanje reparacija žrtvama ovih zločina Crvenih Kmera, kao i da organizuje vansudska slušanja i obezbedi psihološku podršku za žrtve silovanja.

Specijalni sud za ratne zločine u Kambodži, koji su zajednički osnovale UN i Vlada Kambodže, sudi još trojici nekad visoko rangiranih lidera iz perioda režima Pola Pota, ali optužnice nisu obuhvatile i seksualne zločine, osim silovanja od strane trećih lica, i prisilnih brakova koje je organizovao režim. Delovi optužnica koje su obuhvatale i silovanja i drugo seksualno nasilje u logorima su odbačene jer je zaključeno da nije moguće utvrditi direktnu vezu između optuženih i konkretnih zločina. Žrtve koje su svedočile na Forumu o preživljenim strahotama ogorčene su zbog toga, a neke od njih su izrazile veliku sumnju da će Vlada Kambodže ikada procesuirati te zločine. Specijalni sud za zločine u Kambodži će, kako je najavljen, uskoro biti zatvoren.

**Jelena Grujić**

# Odštete su samo deo ispravljanja nepravdi nanetih žrtvama

**Političari mere u korist  
žrtava ne usvajaju zato da  
bi pomagali žrtvama, već  
zato da bi ispunili želje  
onima kojima žele da se  
dovore.**

30

Dr Neža Kogovšek Šalamon je magistrirala na Univerzitetu *Notre Dame* (SAD), a problemu »izbrisanih« u Sloveniji je posvetila svoj doktorat na ljubljanskem Pravnom fakultetu. U svojstvu direktorke Mirovnog instituta je, zajedno sa italijanskim advokatima **Andreom Saccuccijem** i **Antoniem Giulio Lano**, nedavno dobila evropsku Pro Bono nagradu »za primerno partnerstvo u javnom interesu u 2012. godini«. Za !Glas govoril o ispravljanju nepravdi počinjenih »izbrisanim« i drugim žrtvama masovnih kršenja ljudskih prava na prostoru nekadašnje Jugoslavije.

**Kakve su posledice presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju »izbrisanih«? Da li je to korak napred, ili će politika i ovog puta izigrati tu presudu?**

Presuda je veliki korak napred za »izbrisane« i druge žrtve. Ukoliko država ne postupi po presudi, onda će time »izbrisanim« biti otvoren put do Evropskog suda za ljudska prava. Izvršenje presude bi u tom slučaju bilo u rukama odbora ministra Saveta Evrope, koji je politički organ. Proces bi se iz pravnog pretočio u politički, jer politika ima moć da obistini neki pravni proces. Iako će pravnički argumenti biti uvek veoma važni.

**Ispravljanje nepravdi, ne samo za »izbrisane« već i za sve žrtve masovnih kršenja ljudskih prava – verovatno ne čine samo odštete?**

Odštete su samo deo ispravljanja nepravdi i nikako ne mogu zameniti svu štetu nane- tu žrtvama, stoga se ne mogu izraziti samo u novcu. Mi smo sve vreme isticali da je prvo potrebno izvinjenje države, koje je važno na simboličkom nivou. U Sloveniji su se izvinili neki pojedinci, koji su osetili moralnu obavezu i imali osećaj dužnosti prema dostojanstvu »izbrisanih«, ali se nije izvinila i država. Zato to nije dovoljno. Nedostaje neka rezolucija usvojena u parlamentu koju bi potpisali kako predsednik



*Neža Kogovšek Šalamon  
foto: I. Mekina*

države, tako i predsednik vlade. Osim toga, neophodne su i druge mere. Trebalo bi pojednostaviti postupak vraćanja statusa, koji je u Sloveniji sada skup i komplikovan. Neophodne su i mere reintegracije. »Izbrisani« su imali stanarsko pravo koje su izgubili, jer nisu postali državljanji. Zato nisu mogli da otkupe stanove u kojima su živeli, a čak ni danas ne mogu da konkurišu ni za neprofitne stanove pošto, prema zakonu, za to moraju imati državljanstvo. To je u raskoraku i sa evropskim zakonodavstvom koje zahteva da su stanovi pristupačni i stalnim rezidentima a ne samo državljanima. Prilikom dodeljivanja stipendija, država bi mogla da dâ deci »izbrisanim« dodatne bodove kada konkurišu za stipendije i da ih tretira prioritetsno zbog nepravdi koje im je nanelo država. Međutim, država se sada u fazi priprema mera čak nije ni posavetovala sa »izbrisanim«, već je naručila studiju od Fakulteta za primenjene studije, bez saradnje sa »izbrisanim«. A ako ne želiš da kreiraš mere zajedno sa žrtvama, onda je malo verovatno da će tvoja rešenja biti dobra.

31

Šta moraju sada da učine »izbrisani«, pre svega oni iz drugih država nekadašnje Jugoslavije?

»Izbrisani« imaju još samo pola godine da zahtevaju od Slovenije status [stanovnika sa stalnim boravištem], jer rok za to ističe jula 2013. godine. Što se tiče odšteta, čekamo da država izvrši presudu do juna 2013. godine.

**Kako je moguće da su »izbrisani« tako odbačeni da su im, na kraju, pomagali da dosegnu pravdu italijanski, umesto da to učine slovenački advokati?**

Ako pozajemo »brisanje«, onda su razlozi jasni. Prvo je veoma dugo trajalo dok su »izbrisani« postali svesni svog kolektivnog identiteta i činjenice da se tu radi o sistematskom kršenju ljudskih prava koje je pogodilo više od 25.000 ljudi. Uz to su

bili izloženi i dehumanizaciji, koja je pogodila i žrtve na celoj teritoriji nekadašnje Jugoslavije. I ta dehumanizacija je i danas veoma jaka. Političari mere u korist žrtava – tipičan primer je presuda ESLjP o »izbrisanim« – ne usvajaju zato da bi pomagali žrtvama, već zato da bi ispunili želje onima kojima žele da se dodvore.

### **Da li je »izbris« u Sloveniji bilo moguće baš zbog nasilnog raspada države SFRJ?**

Svakako. Raspad SFRJ je bio povod za »izbris«. Bez njenog raspada, slovenačke vlasti nikako ne bi mogle da sprovedu takvu meru kojom su grupi od 25.000 osoba oduzele pravni status. Takvu meru ne bi mogle ni da objasne ni da opravdaju, a još manje da prikriju. Razlozi za »izbris« su bili drugačije prirode. Tu se radi o mehanizmima koje je definisala još *Hannah Arendt* – to su nacionalizam, dehumanizacija, pokušaj prisvajanja države, njenog bogatstva i materijalnih dobara samo za jednu grupu i isključenje drugih grupa. Sve to su prikrili i elementi totalitarnosti zbog kojih su se ljudi na položajima odrekli moralnog suda po pitanju svojih odluka.

### **Da li vam se otuda regionalni način rešavanja problema svih žrtava masovnih kršenja ljudskih prava čini još uvek potrebnim, ili smatrate da bi te probleme mogle da reše nacionalne komisije za istinu?**

32

Uvek sam podržavala ideju o osnivanju komisije za istinu, koja bi utvrdila činjenice. Sudovi, čak i kada bi se latili tih stvari, nikada ne dovedu do pravde za žrtve. Žrtve čak i posle dosuđenih kazni još uvek misle da su zanemarene i da su njihovi životi uništeni. To mogu da spreče samo komisije koje posvete svu pažnju žrtvama. A najvažnije je utvrđivanje činjenica. U Sloveniji poznajemo samo osnovne činjenice o »izbrisu«. Znamo kakvi zakoni su bili usvojeni i ko su oni koji su bili najodgovorniji za izvođenje »izbris«. Međutim, nedostaje nam lični vidik – ne znamo ko su bili oni, koji su učestvovali u tom procesu. Ne znamo niti je li »izbris« bilo planirano i nemamo uistinu nezavisan podatak o broju žrtava »izbris«. Po tom pitanju - lutamo u mraku. Znam da u okviru REKOM-a neki smatraju da je »izbris« u poređenju sa Srebrenicom bezmalо nevažan čin. I na fizičkoj ravni je to istina – po težini zločina, ta dva čina jasno da ne možete poreediti. Ali ne smemo propustiti priliku da utvrdimo srodnost mehanizama koji su doveli do tih kršenja i zločina. Pošto se radi o sličnim problemima, potrebna su nam i slična rešenja kako bismo poboljšali naša društva.

### **Dakle, ima smisla ustrajavati u nastojanjima da se osnuje REKOM, odnosno uspostavi regionalna komisija istine?**

To je apsolutno nužno i veoma važno. Pri čemu REKOM ne bi smeli nikada da povozujemo sa različitim parlamentarnim komisijama, koje se mnogo puta izvrgnu u svoju

suprotnost i služe samo za političke obračune. Ne, REKOM bi morao da postane prava komisija za utvrđivanje činjenica i za to smo se, kao član REKOM-a, uvek i zalagali.

Igor Mekina

### GLAS ŽRTAVA

! "Ne brini,  
bre, drugarice,  
**ni vlas sa  
glave neće  
da mu fali"**

**Bogu hvala, nemam mržnju  
prema nikome. Ali čujte,  
nepovjerenje je prisutno.**

33

*Zlata Jurela radila je za vreme rata u bolnici u Vukovaru. Njenog sina **Damira**, ranjenika, ubili su pripadnici srpskih snaga. Telo mu je pronađeno 1998. godine.*

“Od događaja sa našim hrvatskim policajcima u Borovom selu, pristizalo je sve više ranjenika u bolnicu. To je bila čekaonica, krevet do kreveta. Nije bilo prolaza između kreveta, nego je jednostavno sve bilo nabijeno, jer je to tako situacija zahtjevala. Nije se moglo birati hoće [li] netko raditi ovo ili ono. Radili smo sve. Oskudjevali smo s vodom, oskudjevali smo s hransom. Dva tjedna smo bili doslovce gladni u bolnici. Ljudi su masovno umirali. To je bila strava i užas za gledati, tim više što je Vukovar relativno manji grad i mi smo se svi znali i jednostavno smo svi bili pokošeni jer je sad donjet sin od, ne znam, ove medicinske sestre, sin od nekog poznatog, suprug od ove i od one. Bilo je to strašno tako da ja jednostavno sada ne znam kako smo mi imali snage da to sve izdržimo i da to sve gledamo.

U srijedu ujutro, 20. došla je jedna sestra i rekla: “Svi lakši ranjenici neka izađu na izlaz kod Hitne pomoći, a svo zdravstveno osoblje u gipsaonu.” I, normalno, mi smo to tako postupili. Moj sin je bio sa grupom tih ranjenika. Ja sam mu prišla i pitam ga: “Trebaš li novaca?” Rekao je: “Ne treba mi, imam.” I tako je to ostalo.

Tog 20. studenog pridošlo je još možda nekih desetak žena. Dok smo mi čekali, one su vidjele odvođenje ranjenika iz bolnice. Nakon sat vremena čekanja, došli su major Šljivančanin, **Mrkšić i Radić**. Ovi dvoje posljednjih su šutili. Glavnu riječ je imao major Šljivančanin: "Zdravo, drugarice i drugovi. Vidite da smo moja vojska i ja oslobodili Vukovar, ali to ne znači da vi ne možete ostati tu. Čak štaviše, možete se opredeliti za Srbiju a možete i za Hrvatsku. Kako kome odgovara." I normalno da je većina nas odlučila ići u Hrvatsku. Rastrčale smo se po bolnici, po tim prostorijama gdje su bili, prva i druga etaža gdje su bili ranjenici, međutim nikoga nema. Sve je prazno. Kreveti. Nigdje nikog nema. Ja sam otrčala u jednu prostoriju u kojoj sam našla jednog visokog gospodina u tamnoplavoj uniformi. Rekla sam mu da sam čula da je vojska odvela mog sina. I on je uzeo neku bilježnicu, listao je, tražio je prstom, ono red po red kako je već bilo napisano, vidjela sam da je tamo niz jedan tih imena i prezimena. Nema, nema, nema. Uzeo je drugu bilježnicu. Isto tako - nema, nema, nema. Nigdje ga nema. Onda me je upitao: "Je li on, gospodo, bio ovako malo jači?" Ja velim: "Da. Bio je visok i jak." Uzeo je treću bilježnicu, nije ju listao, nego je samo 'nako na par mjesta okrenu, kaže: "Ma budite bez brige, sve će biti u redu." U bolnici nikog više nema. Svi smo jadni. Svi odlazimo sa tim svojim vrećicama. S prljavim vešom u autobuse koji su bili, neću vam reći broj, ali jako puno. I ja, nekako, kako sam ušla u autobus, spazila sam na ivičnjaku majora Šljivančanina. Istrčim iz autobusa, dođem do njega, kažem mu da sam djelatnik Medicinskog centra, da je moj sin bio s povređenom nogom u bolnici, da sam čula da ih je vojska odvela i da me zanima jel' ga može pustiti, šta je to. On je meni rekao: "Da, vojska ih je odvela na rutinsko saslušanje." U međuvremenu se vrate dva muškarca, **Jakov Šimunović**, djelatnik Medicinskog centra Vukovar i **Duško Rajšić**, on je srpske nacionalnosti. Rajšić je bio toliko izbezumljen, takvog ponašanja da ste dobili dojam da se s tim čovjekom nešto stravično dogodilo, da... On je sav izbezumljen. Ko ga je god šta pitao, on je samo mlatio glavom, rukama. Ništa. Slutim ja da se nešto dobro nije dogodilo u vojarni. Ja iz autobusa natrag do majora Šljivančanina. Ispričam mu to sve skupa i kažem mu da se bojim da će se nešto dogoditi tim ljudima među kojima je i moj sin. On meni kaže ovako: "Ne brini, bre, drugarice. Ni vlas sa glave neće da mu fali." Šta ćeš? Opet natrag u autobus. Promatrala sam i dalje tog Duška Rajšića. Nije se čovjek mogao smiriti. Bio je u nekakvom šoku. Bilo ga je ružno za vidjeti kako je izgledao. Odlučim se ja i treći put ići kod majora Šljivančanina, koji je uporno stajao na tom ivičnjaku i gledao kako mi ulazimo u autobuse. Kada me je video, nešto mi je opsovao. Nije mi dao uopće da mu priđem. Pokazivao mi je da se vraćam natrag u autobus. Taj treći put nisam došla do njega. Ušla sam u autobus. U mom autobusu, a vjerovatno i u drugima, su bila po dva vojnika. Mladi dečki. Mislim da su bili na redovnom odsluženju vojnog roka i onda su nam oni rekli da ne možemo ići prema Zagrebu: "A moramo ovuda, kažu da vas **Tuđman** neće." Dodatno razočaranje. Kud



Zlata Jurela  
Photo: FHP

sada? Kud ću u Srbiju? Nikoga ne poznam. Šta ću tamo? Ne znam gdje mi je muž. Ne znam gdje mi je dijete. Ali nemaš drugog izbora. Tu si. Ne znam za jednog, ne znam za drugog. Žene plaču. Ne znaju gdje su im sinovi, muževi, očevi. Djeca plaču za tatom. Grozna jedna atmosfera u autobusu. Međutim, evo tako smo dočekali jutro i autobus se zaustavio pred jednom zgradom. Preko puta tog objekta bila je pekarnica i mi smo isle uzeti kruha, jer smo bile sve gladne. Da li na radiju ili nemam pojma na čemu je, emitirala se nekakva emisija u kojoj je bilo postavljeno pitanje majoru Šljivančaninu što je sa ranjenicima iz vukovarske bolnice. A on je odgovorio: "Poslao sam ih da beru ljubičice." Mene vam je to pokosilo. Pa mislim si: Bože, u ovo doba ljubičice. Šta mu to znači? Ja to sebi sada analiziram, maltene ono gramatički, riječ po riječ što je htio s tim reći. Ljubičice su u korijenu, korijen u zemlji. Pa nisu ih valjda ubili? Ma nemoguće. Uuu, stresla sam se. Vraćamo se ponovo u autobus i sljedećeg jutra idemo za Hrvatsku.

Nastalo je traženje sina. Možete si misliti što može jedan roditelj, bilo otac, bilo majka, činiti za svoje dijete za koje ne zna. Nije tu bilo nikakvog života, nikakve razonode, ništa, ništa. Sve se je svodilo na traženje sina. Sve se svodilo na to. Kada se vratio muž iz logora, nakon par dana dobio je prvi moždani udar, nakon kojeg su uslijedila još dva kasnije. Jednostavno, još dok je bio pokretan, mi smo svaki dan bili vani, dočekivali političare iz vana, obijali vrata ministarstava, preko ovog, preko onog. Ne znam preko koga sve nismo tražili. Išli van, ne znam, u Mastriht, u Ljubljalu, u Ženevu. Ništa se nije događalo. I sad, normalno da nam je to već dosadilo, jer svaki dan smo vani. Mi smo tražili tu informaciju, kao što recimo lovački pas

očekuje da će iz svakog grma iskočiti zec. To je bila jedna strašna napetost koja se živjela od 1991. godine do 1998. godine u mom slučaju.

I u toj svojoj nemoći, kako se ništa nije događalo, nikakvih zvaničnih informacija, ja se uz jednu gospodu, obratim na jednog Srbina. Pa mislim se, nije bitno, po crnom vragu, samo neka doznam istinu. Taj čovjek je mene dosta dugo zavlačio: "Sin vam je, da, živ je. Radi u Đeletovcima na naftnom polju ali vam sigurno dugo neće biti isporučen." Te su informacije izgledale dosta vjerodostojno. Ali sam ja ipak nakon nekog vremena osjetila da mi taj čovjek laže. I onda sam mu jednom onako vrlo agresivno, kako već jedna majka može biti ili možda kakva je moja narav, jednostavno sam rekla: "Ništa vam ne vjerujem. Molim vas istinu. Ne mičem se odavde dok mi ne kažete istinu." On je malo zastao, pogledao me i rekao: "Voja Stanimirović vam sve zna. Pitajte njega." Nema problema. Naveče nazovem Vukovar. Javi se gospoda Ljeposava, Stanimirovićeva supruga. Ja sam s njom radila u dispanzeru, samo nas je čekaonica djelila: "Ljeposava, to i to me interesira", sve tako kako je ja njoj kažem. Ona ništa ne zna. Voja nije tu. Voja ništa ne zna. On je na sastancima sa Klajnom. "Da nazovem sutra?" "Nemoj, on je i sutra na sastanku, nećeš ništa znati, uostalom, mi smo izbegli u Šid i ništa ne znamo."

36

Sina sam identificirala 1998. godine. Normalno da sam pronašla sve. Mada su mi prije toga nudili tri tijela koja nisu imala nikakve veze s mojim sinom. Ja sam samo tražila: "Dajte mi vestu koju sam ja štrikala. Ne tražim nikakvu oznaku o nekakvoj pripadnosti formaciji ovoj ili onoj. Tražim samo vestu koju sam štrikala. Znam tu mustru, ja ću je prepoznati." I na koncu sve se poklopilo. Dobila sam sve njegove podatke, razmrskanu glavu i sve ono - da vam dalje ne pričam o tome. Mnogi ste vjerojatno to sve prošli. Pokopala sam sina, nakon 15 mjeseci i muža. Sada živim sama u Zagrebu u kojem nisam nikada namjeravala živjeti. Jeste da je sada 2008. godina, ali ja sam vam još uvijek, evo vidite, ja samo pričam o 1991. godini. I ta 1991. godina će mene otpratiti u grob. Ja sada živim sama, a umjesto toga da živim sa svojom obitelji.

Ja ne planiram nikakvu osvetu. Bogu hvala, nemam ni mržnju prema nikome. Ali čujete, nepovjerenje je prisutno. To ja ne mogu sakriti. To je tako. I mislim da sva ta neistina, sve ono što se djelomično prikriva, što se ne dà onako istinito u javnosti kako bi trebalo, da je sve to jedna velika prepreka za izgradnju sretne budućnosti - ne meni. Ja mogu i sutra umrijeti. Ja sam svoje odživila. Ali svim generacijama iza nas je to jedan ogroman teret prošlosti. Evo, oprostite.

*Svedočenje na Trećem Regionalnom forumu o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji, održanom u Beogradu, 11-12.02.2008. godine.*

## PROCES REKOM

Debata o instrumentima za otkrivanje i kazivanje činjenica o prošlosti pokrenuta je u maju 2006. godine na Prvom regionalnom forumu za tranzicionu pravdu, koji su organizovali Fond za humanitarno pravo (Srbija), Istraživačko-dokumentacioni centar (BiH) i Documenta (Hrvatska). Učesnici, predstavnici nevladinih organizacija i udruženja porodica nestalih i žrtava iz post-jugoslovenskih zemalja, zauzeli su se za regionalni pristup u utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima, s obrazloženjem da se rat odvijao na području više država i da žrtve i počinioци, u većini slučajeva, ne žive u istoj državi.

Koalicija za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima u ratovima u bivšoj Jugoslaviji (REKOM) osnovana je na Četvrtom regionalnom forumu za tranzicionu pravdu, 28.10.2008. godine u Prištini. Inicijativa REKOM je tokom preko tri godine intenzivnih konsultacija u celom regionu nekadašnje SFRJ, sa preko 6000 različitih učesnika, podstakla najobimniju društvenu debatu ikada organizovanu na ovim prostorima. Na osnovu predloga, zahteva, potreba i stavova učesnika tog konsultativnog procesa za osnivanje REKOM, napisan je i 26.03.2011. godine javnosti predložen predlog Statuta REKOM, koji je, zajedno sa više od pola miliona potpisa podrške, upućen najvišim institucijama država u regionu.

U oktobru 2011. godine formiran je regionalni tim zagovarača za REKOM, koji predvode finalnu fazu procesa REKOM. Od država regiona se traži osnivanje nezavisne, međudržavne Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava počinjenih na teritoriji bivše SFRJ u periodu 1991-2001. Stav Koalicije za REKOM je da osnovni zadatak REKOM-a treba da bude utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i imenovanje stradalih, ubijenih i nestalih, a ostalim ciljevima i zadacima konačnu odluku bi trebalo da donese vlade, koje će zajednički osnovati REKOM.

!Glas je publikacija čiji je osnovni cilj da informiše članove i članice Koalicije za REKOM, brojne podržavaoce Inicijative i svu zainteresovanu javnost o procesu REKOM. Publikacija se bavi i progressom tranzitione pravde u regionu. Izdanja su na bosansko/hrvatsko/srpsko/crno-gorskom, kao i albanskom, engleskom, makedonskom i slovenačkom jeziku.



[www.zarekom.org](http://www.zarekom.org)

Sedaj & prav  
trenutek



je eni cest  
je eni cest  
je eni cest  
je eni cest

Ocenjene per  
ballafacina  
TC

